

R. Allí a on se podia. El que necessitava un jornalier anava a la plaça i allí el trobava. Cobrant lo que es podia, a sis ralets tot lo dia ho he vist jo. N'hi havia molts que anaven a fer plaça a Lleida, amb l'aixada o el rampill. Un dia que ajudava al pare a fer llenya per dalt a Malpartit va pas-

estar una bona temporadeta, i tot això era una gran ajuda pel pare.

A l'any 16, per fer les llímpies de la segla, guanyàvem dos pessetes, i el pare ja començava a respirar. Aquell jornalet meu anava molt bé. Aquell mateix any vam començar a fer la toma

“Allavors van fer huelga perquè volien un ral al mes i mos van fotre a fora a tots.”

sar un empresari i li va dir al meu pare si volia treballar fent la toma (1910), els homes cobraven dos pessetes i a mi, que també me hi van col·locar, me'n pagaven una, i teníem una somereta petita i vella que també guanyava una pesseta. Quatre pessetes tot lo dia! Jo servia per anar a passar aigua a les brigades, per qui volia beure, i la somereta per anar a llus-



El Sr. Josep Escuer i la seva esposa

siar els pics, buscar aigua a les basses... Allavors van fer huelga perquè volien un ral al mes i mos van fotre a fora a tots.

P. Així doncs, de ben jove ja vau anar al jornal?

R. Pos als 14 anys me van llogar a cal Gallo. Van fer una fàbrica d'oli que anava a vapor, amb unes tuberíes que un home no hi passava i jo, com que era petitet igual que un pollet, passava per allí i, patint molt perquè era una feina pesada, sofria, però encara que m'hagués tingut de morir, jo cap allí, per les ganes que tenia d'anar a jornal.

Després també me van llogar per cuidar un ramat; hi vaig

de la Cerdera. Allí vam agafar un capatàs que era un salvatge. Havíem d'aguantar els seus insults sense ganes, per necessitat d'aquells diners.

P. Donem un pas endavant i arribem a la mili, que tinc entès que va influir molt en la vostra vida. Com va anar?

R. Allavors quintaven al poble.

Els que treien un número alt se salvaven i els que treien un número baix havien d'anar a la mili; a mi me va tocar lo número tres i vaig haver d'anar-hi. En aquell temps treballava a la torre del Gallo i els vai dir que marxava a la mili voluntari perquè així podia triar el puesto. Me va contestar: no

hi has de fotre res, a la mili. Si no teniu quartos vatros, ja en tinc jo. I mos va deixar mil pessetes per fer-mos de quota.

P. Què era això de fer la quota?

“ja escrivia alguna carta, però la feina era pels que l'havien de llegir.”

R. Si pagaves mil pessetes enlloc de servir tres anys passaves amb deu mesos, que els havies de complir en tres anys: quatre mesos lo primer any i tres i tres los altres dos anys, però mos havíem de fer la vida i pagar-mos la roba.

P. I vau fer tota la mili així?

R. No. Vai fer lo primer reemplaç de quatre mesos aquí a Lleida, fins a darrers d'abril (1921), però va estallar la revolució a l'Àfrica i el 3 d'agost mos van cridar.

Mos van tindre un mes a Lleida; pensàvem "ja no mos hi caldrà anar". Després vam estar un mes més a Tarragona; pensàvem "ja no mos hi caldrà anar". Però allavors se van tornar a revolucionar los moros per allà a la serra del Guru-Guru i mos van demanar per a reforçar aquelles tropes.

P. A quina zona de l'Àfrica està-veu?

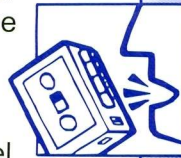
R. A prop de Melilla. Al cap de quatre dies d'estar allí ja vam sortir a fer marxas per aquelles serres. A la nostra columna no hi vam tindre ni un tiro, però quan vam arribar al campament allavorens ho vai veure. Igual que si descarreguessin sacs de gra, els agafaven un pels braços i un per les cames i els llançaven a un munt de morts que hi havia; aquell dia vai quedar desfet, te cau tot lo món damunt quan veus una cosa així.

P. Quan temps hi vau estar?

R. Vint-i-set mesos, però sort en vai tindre de la mare, que feia tots los esforços per poder fer girs de trenta pessetes cada mes. Anava a plegar

caragols, a buscar bolets... i era molt; i jo, si podia passar sense gastar un ral, passava, comprenent lo sofriment que tenia la mare per pueg'm enviar algo. Així que a primers de l'any 24 mos van licenciar.

P. Durant la mili vau fer una gran amistat que us va ajudar molt. Què me'n podeu dir, d'aquest senyor?





R. Es deia Ricardo Bofarull i era d'Altet. Vam fer molta amistat ja de quan fèiem la instrucció. Era un noi que no tenia estudis, però era

molt intel·ligent. De poeta sempre he sentit dir que se hi naix, i ell ho era, i es va ficar al cap que me volia ensenyar tot lo que ell sabia; jo li deia que era impossible. Amb los comptes sí que hi vai ficar el cap!; vam començar pel primer problema i al final me va dir que ja en sabia tant com ell, que no me podia ensenyar res més. D'escriure me vai quedar tal com vai arribar, ja escrivia alguna carta, però la feina era pels que l'havien de llegir.

P. Aquest amic va fer una poesia que crec que recordeu com un tresor. És cert?

“va agafar el bastó i va dir: “on va aquest sinvergüença?”, i me va acometre més de cinquanta passes.”

R. Se li va ocórrer de fer una mica d'història de lo més destacat que mos havia passat, vols que t'he l'explica?

Apreciados padres míos y los demás de mi casa. Escribo esta carta hablando con poca guasa. Deseo que al recibirla se encuentren bien de salud, pues la mía sigue buena, suerte a la juventud. Tengo el gusto de explicarles mi vida en la campaña y algo de lo sucedido desde que salí de España. El día tres de octubre de 1921, embarcamos en Tarragona en el vapor Jaime II. A las once de la noche, la sirena ya bramaba, esto era un señal que la gente ya embarcaba. Cuando serían las doce y el vapor ya se alejaba, mientras la música de Almansa la despedida tocaba, emprendemos el viaje con gran satisfacción y con muchas confianzas de volver a la nación. Al llegar al día cinco, a las diez de la mañana llegamos muy mareados a esa tierra africana. En la sierra del Guru-gu cañonazos se oían y

entonces empecé a ver lo que España me decía. Vinieron a recibirnos en el puerto de Melilla una música reservista tocando con alegría. Por las calles de Melilla llevando el paso pasamos, cargados con todo el equipo y a Cabrizas paramos; allí, en tiendas de campaña a todos nos alojaron, hasta que vino una orden, entonces nos cambiamos.

Això era el començament de la història. Hi havia moltíssims versos més, però jo vai procurar pugue'n recordar només aquestos.

P. Veig que teniu una memòria prodigiosa i m'han dit que sabeu totes les quintes des de l'any 9 fins al 24 amb el número de sorteig que van treure. Doncs per què no recordem,

per exemple, el sorteig de la quinta del 13?

R. Pues mira: l'u el va treure un cosí dels Capdevila que era de Benavent, lo dos un de cal Saura, el tres lo Juanito de l'Agustí, lo quatre el Ventureta de ca la Coixa, lo cinc lo Peret del Sagall, lo sis lo Josepet del Pollo, lo set lo pare del Saguillet, lo vuit un de cal Guerro, lo nou lo gran de cal Flari, lo deu un germà del Quimet de la Parra, l'onze mon cunyat, lo germà del Rafel de cal Gardela, lo dotze un de la torre del Catar-ro, lo tretze lo Martí del Xoll i lo catorze lo pare de la Bepeta el Pollo.

P. Després de tornar de la mili i de la guerra com vai trobar la casa i el poble?

R. Al vindre jo de la mili (1924) ja vam arrendar, amb el pare, més terres i ja podíem treballar per natros, i amb l'arribada de

l'aigua allavors ja podíem fer aulfals, panís... ja mos vam ficar una mica al corrent. A casa nostra el pare era molt treballador i jo també ho vai ser; encara ho sóc ara. Vam tirar endavant, vam púguer fer la casa del Vila i el taller on estava el Pané. Allavors s'avançava molt, però només podies confiar amb el que tenies, no com ara que pots anar a fer crèdits.

P. Quan vai començar a festejar?

R. Allavors potser tenia dotze anys. La primera que vai començar a rondar era la Rosario. Recordo que un dia de Festa Major, a l'acabar el ball, la vai acompanyar fins a casa. Son pare, al veure que l'acompanyava, ja tenia un bastó allí a la vora; va agafar el bastó i va dir: "on va aquest sinvergüença?", i me va acometre més de cinquanta passes.

P. Però seriosament quan va ser?

R. Vai vindre de l'Àfrica a primers del 24 i a l'octubre del 25 me vai casar. Vai festejar menos d'un any.



P. I com es deia la vostra dona?

R. Maria Sanuy Caubet; era de ca la Barraca.

P. I els fills, quan van venir?

R. El primer vam estar sis anys a tindre'l (1931), però aquest se mos va morir quan tenia vora cinc anys. Al cap de mes i mig

se mos va morir un altre que tenia mesos, que ja havia nascut pobre de salut. Abans, però, havíem tingut a la Maria. Després van vindre la Pepita, l'Abel i la Natàlia.

P. Durant els anys trenta vau estar ficat en moltes coses del poble, no?

R. Me recorde que després de vindre del servici hi havia la costum de ficar-se de junta del ball i m'hi van posar. Era comptador lo Joan Grosso de cal Perera i me van ficar a jo en el seu puesto.

P. Però més tard vau ser soci fundador de la cooperativa?

R. Entre aquestes hi havia un home de Torrefarrera (que allí ja tenien lo sindicat fet), que era molt amic amb lo pare del Felip i ell li va fer veure que anava molt bé un sindicat. Lo que ho va remoure tot va ser aquest, lo Ramon del Juanet, i com que era comptador de la Junta del ball, també me va posar allí. Allavors va vindre la República i també me van ficar de junta d'Esquerra Republicana, sense sàpigner de què anava. No en tenia cap d'idea, però me volien a tot arreu.

P. Així també vàreu estar en política?

R. Sí, allavors me col·locaven a tot arreu. Resulta que quan va vindre la República, l'any 31, lo Baró, que m'apreciava, me va fer vindre a cridar pel Mallol per anar a la seua candidatura, i encara que no es mereixia que

“Jo vai quedar desfet, no sabia cap a on tirar, vai estar un mes malalt.”

li digués que no, perquè m'apreciava, ho havia de fer perquè, si no, havia d'amarrar el cap al poble, ja que aleshores s'havien fet les escoles allí a cal Mosset i el poble se'ls havia girat d'esquena.

Entre aquestes, lo Pela, amb qui hi havia amistat, era comu-

nista, però les idees les tenia bones. Era molt tolerant. Sort en va haver d'ell, al poble, perquè no hi haguessen baixes a la guerra! Doncs lo Pela me va demanar de ser interventor a les eleccions i a ell li vai acceptar.

“Però mos va agafar por perquè sentíem los tiros aquí a dalt a la Cerdera.”

P. I durant la guerra?

R. Amb lo Pela vam agafar amistat. Jo d'idees no en vai tindre mai cap. Mira, a treballar i no me posava en res, però me va agafar la guerra al seu costat i vai seguir amb ell. Sempre me deia que me fiqués al col·lectiu, però jo ho trobava massa violent, prenien les terres als propietaris i això no m'agradava. Un dia vai veure pujar al Gallo de la torre, i encara que no fos veritat li vai fer veure així: "escolta, aquesta nit he tingut un somni que mos havíem ajuntat a treballar tu, lo Sai (un cosí) i jo i havíem fet una col·lectivitat entre els tres, del que teníem natros". Me va dir: "potser sí que estaria ben encertat això". Mos vam reunir i vam valorar lo que tenia cadascú. Lo negoci anava bé perquè si avui lo gènere valia una pesseta demà en valia una i mitja.

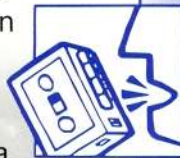
P. Però no va durar gaire?

R. Això va durar de l'any 37 fins al 38, quan hi va haver aquell bombardeig a Lleida. Allavors lo poble va quedar desfet i tots marxaven a buscar refugi perquè les tropes ja estaven aquí

tocant.

Un dia lo meu cosí, lo Sai, me va dir que aniria a donar menjar als tocinos i li vaig dir que no calia, que estava més a prop jo i ja me'n cuidaria. Així va quedar. I estant al tros amb lo Mallol i la seua família, va passar el Sebastià el Manel i me va dir:

"ja saps què ha passat?", "no", "que a ton cosí el Sai i a l'Esteve del Gallo els han mort!". Van ser els soldats d'aquesta columna que els hi deien Durruti, que eren molt estremats.



P. Què vau fer, llavors?

R. Jo vai quedar desfet, no sabia cap a on tirar, vai estar un mes malalt, no sabíem si marxar o quedar-mos allí on està-vem, a so el Cosme. Però mos va agafar por perquè sentíem los tiros aquí a dalt a la Cerdera i vam decidir marxar. Jo no volia, deixàvem molt a casa. Los altres deien "anem envant, a casa de la cosina de Tàrrega". Amb lo carro i la família mos vam presentar a les tres del matí a Balaguer i al cap de poc rato de passar natros ja havien volat lo pont. D'aquí a Cubells, i a Puigcerdà i estant allí mos va escriure ma germana que estava a Terrassa dient que hi anéssim, que ja sabíem com estava el panorama, però que sense sopar no aniríem cap dia a dormir. Jo, com era responsable dels vuit o nou que anàvem, me sabia greu presentar-mos allí, però hi vam fer cap. Allí vam estar-hi fins al febrer del 39, a l'acabar la guerra.

P. Us van cridar per anar al front?

R. Mentre aquestes van demanar la meua quinta. La van demanar el 20 de gener del 39. Jo ja estava preparat per marxar al front: la manta al coll, la bossa al costat i una mica de menjar. A la meua dona se li van escapar les llàgrimes i, al veure-la, la filla gran se va ficar amb uns plors que no la podíem consolar. Vai reflexionar i vai dir: "no ploros, ara no vull anar-hi!". L'últim dia que mos podíem pre-